

A NÉMET ÉRZELMES DALKÖLTÉS ZET MAGYAR EMLÉKEI.

15. Ach, warum musst ich dich sehen . . .

Szemere Pál *Dalok azoknak, akik szeretnek* c. ifjúkori dal-füzérének (1806) javarészt németből fordította. (V. ö. EPhK. 1913. 360. l., IK. 1929. 338. és 1940. 49. l.) Néhány forrására — szám szerint hétre — maga is utal Kölcseyhez 1813. június 14-én írt levelében. (ÖM. III. 175. l.) Csak a kezdősorokat idézi, a szerzőket (Eschenburg és Schiller kivételével) nem nevezi meg; az a gyanúm, hogy maga sem tudta őket, hanem csak divatos német érzelmes dalokat ültetgetett át, amelyeket kedvesének vagy másoknak ajkáról hallott, talán maga is énekelt, vagy kéziratossal daloskönyvekből ismert. Nincsen a Kölcseynek felsoroltak között *Keserv* c. költeménye, vagy annak forrása. Egy, a múlt század első évtizedéből való német daloskönyv töredékét juttatta kezembe a véletlen s abban akadtam Szemere e versének forrására. Ime:

K e s e r v .

Ah, mért kelle téged látnom
Ha a sors ily kínra tett?
Mért repült rád pillantásom,
Mely tőlem mindent elvett?
Boldogságom, nyugodalmam,
Szép örömem mind oda!
Mind örökre feláldoztam;
Bár ne születtem volna!

Eddig csak a néma szírtáj
Halla tőlem jajt panaszt;
Néked ami e szívben fáj,
Nem szabad fölfednem azt.
Érzed te a gerjedelmet,
Melyet bús szívem elzár;
Szeretet az, szép szeretet,
De mely engem kínra vár.

Végkép, végkép kell hallgatnom,
Szörnyű e tiszt énnekem;
Nem szabad magam mutatnom,
Így akarja végzetem.
Végkép fog lelke gyötretnei,
Érted örök kinnal vív:
De, ha nem szabad szeretni,
Legalább becsül e szív!

Ach, warum musst ich dich sehen
Warum war das Schicksal mir so gram
Dass ich dorthin musste gehen,
Wo dein Blick mir alles nahm
Ruh und Freude sind verloren,
Sind geopfert, sind dahin,
Ach, warum wurd' ich geboren,
Da ich so unglücklich bin.

Lange hab' ich meine Klagen
Stumm und in mir zugebracht,
Ach ich durfte dir's nicht sagen,
Was ich leide Tag und Nacht.
Kenntest du die heissen Triebe,
Die so sehr mein Herz verhüllt,
Die Liebe, die unsel'ge Liebe,
Die mich so unendlich quällt.

Ewig, ewig muss ich schweigen,
Schrecklich fällt mir diese Pflicht
Und ich darf es dir nicht zeigen,
Denn das Schicksal will es nicht.
Ewig, werd' ich mich betrüben,
Immer fühlend diesen Schmerz,
Und darf ich dich gleich nicht lieben,
So verehrt dich doch mein Herz.

A német ének szerzőjét nem tudom megnevezni, a dal nem szerepel sem Friedländer, sem Hoffmannsthal (Prah) gyűjteményében. Valószínű, hogy színműből való.

¹ V. ö. IK. 1940. 31. l.

16. Dahin sind meine Freuden...

Szemere Pál *Epedés* c. költeményének forrásával kapcsolatban (Paësiello, Die schöne Müllerin) rámutattam, hogy egy hasonló dallamú, de folytatásában eltérő változatnak is kellett abban az időben járnia, amelynek *Mich fliehen alle Freuden...* helyett *Dahin sind meine Freuden...* volt az első sora: így idézi Szalontai Madass Sándornak a *Hasznos Mulatságokban* (1817. II. félév 8. szám) megjelent átdolgozása. (V. ö. IK. 1940. 49. l.) A fentemlített kéziratosságon kívül ennek a szövegét is megtaláltam s össze tudom vetni Madass dalával:

Ének.

Örömmim oda vannak,
Bú emészt engemet,
A keserves fájdalek
Át marják szívemet.
Oh öröm térj meg önként,
Térj vissza nyugalmom!
A bú elnyomván másként
Szerentse meghalnom.

Elhervad az életnek
Virág koszorója,
Mert a megvetettnek
Nincs vigasztalója.
Csak könnyek mosogattyák
Halavány ortzámat,
És azok áztatgattyák
A sírig utamat.

A Bóldog napok fényét
Az éjj setétíti,
A Panaszok örvényét
Nevelni segíti:
Oh öröm, térj meg önként,
Térj vissza nyugalmom,
A bú elnyomván másként
Szerentse meghalnom.

Dahin sind meine Freuden,
Mich foltern Gram und Schmerz
Und Hohn und bitter Leiden
Durchbohren mir das Herz.
O Stunde, kehre wieder,
Ach Ruhe, kehre zurück,
Sonst drückt der Gram mich nieder
Und sterben ist mein Glück.

Der Blüthen Kranz des Lebens
Welkt ab und ist dahin,
Ich flehe nach Trost vergebens,
Weil ich verlassen bin.
Nur Tränen fließen immer
Die blasse Wang' herab,
Sie nassen ganz die Wangen
Hinab zum kühlen Grab.

Den Glanz von frohen Tagen
Verdunkelte die Nacht,
Nur sehnsuchtsvolle Klagen
Ersteigen auf mit Macht:
Ach Freude kehre wieder,
Ach, Ruhe komm' zurück,
Sonst drückt der Gram mich nieder
Und sterben ist mein Glück.

17. Der Mond ist aufgegangen...

Kovács Ferenc XVIII. századi kéziratosságon alapuló énekeskönyvéből, amelyet a M. Tud. Akadémia kéziratára őriz, Bartha Dénes közli (*A XVIII. század magyar dallamai*, 1935. 277. l.) ezt a szép, régi dalszöveget:

A nap már elenyészett,
Rettentí az merészet
A sűrű setétség.
A hold és a csillagok
Bátorítanak nem magok,
Csak az Isteni segítség.

Mit félsz hát éczakára
Inkább, mint virradtára.
Mindegy az Istennél,
Akár éj, akár nappal,
Van ő az igazakkal
Hát bizott miért ne tennél (lennél?)

A dal utolsó sorának szövege (Bartha szerint az ének dallamközlése is) romlott. Az egész pedig német szöveg nehézkes átdolgozásának érzik. Bartha a dallamváltozatról jegyzi meg, hogy „*Der Mond ist aufgegangen*. Ismert német ének.” Ennek az éneknek azonban forrását is, szerzőjét is meg tudjuk nevezni. Claudius Mátyás, a „*Wandsbecker Bote*” írta az ilyen kezdetű, *Abendlied* c. költeményt; a „nótáját” maga is készen kapta: *Nun ruhen alle Wälder...* kezdesű dalban jelöli meg. Ez viszont Gerhardt Pál *Abendliedjének* (1647) a kezdősora.

Claudius verse először a Voss-féle, 1779-re szóló göttingai Musenalmanachban jelent meg 1778-ban s mint a Friedländer-féle gyűjtemény utal rá (*Das deutsche Lied im XVIII. Jh.*, 1902. II. 255. l.), Herder nyomban átvette a *Stimmen der Völker in Liedern* éppen akkor megjelent kötetébe (V. könyv, 26. dal) s példának közli, hogy milyen az igazi népdal. Az ének valóban nagy utat járt meg: sokan zenésítették meg, köztük Reichardt, a dalköltő Bach, az idősebbik Haydn és Schubert is, de igazán népszerű Schulznak a dallama lett. Szövege pedig eljutott az iskoláskönyvekbe is.

A magyar dalnak a dallamán — és természetesen a versformáján — kívül csak az elindulása hasonló Claudius énekéhez:

Der Mond ist aufgegangen,	Der Wald steht schwarz und schweiget
Die goldnen Sternlein prangen	Und aus den Wiesen steigt
Am Himmel hell und klar.	Der weisse Nebel wunderbar.

A Claudiusnál hét (Herdernél öt) strófában a gondolat másképpen alakul. Gerhardt példájára így szól:

Nun ruhen alle Wälder	Ihr aber, meine Sinnen
Vieh, Menschen, Städte und Felder,	Auf, auf, ihr sollt beginnen,
Es schläft die ganze Welt:	Was eurem Schöpfer wohlgefällt.

A tárgy valamenyinél ugyanaz: leszáll az est, de az történik, amit Isten akar. Ha nem a Gerhardt-, vagy Claudius-féle szövegnek egy megmásult, a nép ajkán átalakult változata, akkor egy előttem ismeretlen protestáns egyházi ének volt a magyar szöveg szerzőjének, talán egy Németországot járt diáknak a példája.

GALOS REZSŐ.